

Datové struktury I

3. přednáška: (a,b)-stromy

Jirka Fink

<https://ktiml.mff.cuni.cz/~fink/>

Katedra teoretické informatiky a matematické logiky
Matematicko-fyzikální fakulta
Univerzita Karlova v Praze

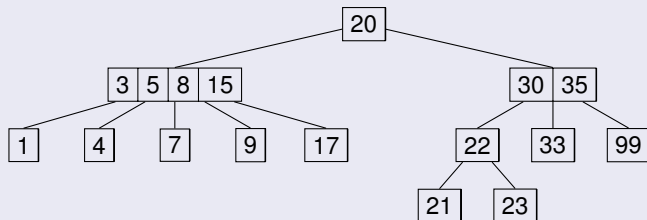
Zimní semestr 2024/25

Licence: Creative Commons BY-NC-SA 4.0

Popis

- Vnitřní vrcholy mají libovolný počet synů (typicky alespoň dva)
- Vnitřní vrchol s k syny má $k - 1$ setříděných klíčů
- V každém vnitřním vrcholu je i -tý klíč větší než všechny klíče v i -tém podstromu a menší než všechny klíče v $(i + 1)$ podstromu pro všechny klíče i
- Prvky mohou být uloženy pouze v listech nebo též ve vnitřních vrcholech (u každého klíče je uložena i hodnota)
- Pokud máme hodnoty jen v listech, pak i -tý klíč vrcholu může být roven největšímu klíči v i -tém podstromu

Příklad: Hodnoty jsou ve všech vrcholech

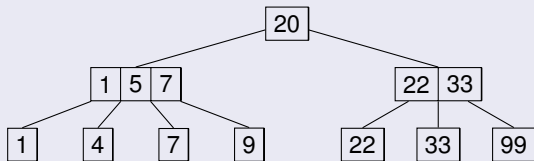
Definice

a, b jsou celá čísla splňující $a \geq 2$ a $b \geq 2a - 1$

- (a,b)-strom je vyhledávací strom
- Všechny vnitřní vrcholy kromě kořene mají alespoň a synů a nejvýše b synů
- Kořen má nejvýše b synů
- Všechny listy jsou ve stejné výšce

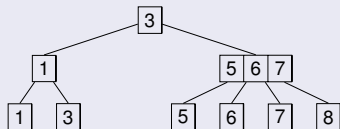
Pro zjednodušení uvažujeme, že prvky jsou jen v listech ①

Příklad: (2,4)-strom

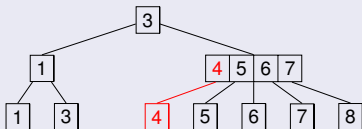

- 1 V domácím úkolu jsou prvky i ve vnitřních vrcholech, tak si rozmyslete, jak se změní operace Insert a Delete.

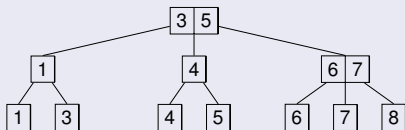
Vložte prvek s klíčem 4 do následujícího (2,4)-stromu

Nejprve najdeme správného otce, jemuž přidáme nový list

Opakovaně rozdělujeme vrchol na dva

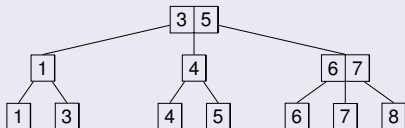

Algoritmus

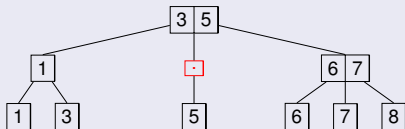
```
1 Najít otce  $v$ , kterému nový prvek patří
2 Přidat nový list do  $v$ 
3 while  $\text{deg}(v) > b$  do
    # Najdeme otce  $u$  vrcholu  $v$ 
4   if  $v$  je kořen then
5     | Vytvořit nový kořen  $u$  s jediným synem  $v$ 
6   else
7     |  $u \leftarrow$  otec  $v$ 
    # Rozdělíme vrchol  $v$  na  $v$  a  $v'$ 
8   Vytvořit nového syna  $v'$  otci  $u$  a umístit jej vpravo vedle  $v$ 
9   Přesunout nejpravějších  $\lfloor (b+1)/2 \rfloor$  synů vrcholu  $v$  do  $v'$ 
10  Přesunout nejpravějších  $\lfloor (b+1)/2 \rfloor - 1$  klíčů vrcholu  $v$  do  $v'$ 
11  Přesunout poslední klíč vrcholu  $v$  do  $u$ 
12   $v \leftarrow u$ 
```

Musíme ještě dokázat, že po provedení všech operací doopravdy dostaneme (a,b) -strom. Ověříme, že rozdělené vrcholy mají alespoň a synů (ostatní požadavky jsou triviální). Rozdělovaný vrchol má na počátku právě $b + 1$ synů a počet synů po rozdělení je $\lfloor \frac{b+1}{2} \rfloor$ a $\lceil \frac{b+1}{2} \rceil$. Protože $b \geq 2a - 1$, počet synů po rozdělení je alespoň $\lfloor \frac{b+1}{2} \rfloor \geq \lfloor \frac{2a-1+1}{2} \rfloor = \lfloor a \rfloor = a$.

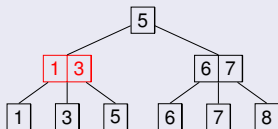
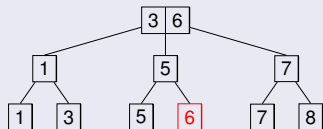
Smažte prvek s klíčem 4 z následujícího (2,4)-stromu

Nalezneme a smažeme list

Přesuneme jedno syna od bratra nebo spojíme vrchol s bratrem

Algoritmus

```
1 Najít list  $l$  obsahující prvek s daným klíčem
2  $v \leftarrow$  otec  $l$ 
3 Smazat  $l$ 
4 while  $\text{deg}(v) < a$  &  $v$  není kořen do
5    $u \leftarrow$  sousední bratr  $v$ 
6   if  $\text{deg}(u) > a$  then
7     | Přesunout správného syna  $u$  pod  $v$  ①
8   else
9     | Přesunout všechny syny  $u$  pod  $v$  ②
10    | Smazat  $u$ 
11    | if  $v$  nemá žádného bratra then
12      | Smazat kořen (otec  $v$ ) a nastavit  $v$  jako kořen
13    | else
14      |  $v \leftarrow$  otec  $v$ 
```

- 1 Při přesunu je nutné upravit klíče ve vrcholech u , v a jejich otci.
- 2 Vrchol u měl a , vrchol v měl $a - 1$ synů. Po jejich sjednocení máme vrchol s $2a - 1 \leq b$ syny.

Cíl

- Chceme najít nejlepší hodnoty a, b minimalizující složitost
- Složitost budeme počítat v závislosti na a, b a počtu prvků n

Výška

- (a,b)-strom výšky d má alespoň a^{d-1} a nejvýše b^d listů.
- Výška (a,b)-stromu splňuje $\log_b n \leq d \leq 1 + \log_a n$.

Operace FIND

- Nalezení správného syna ve vrcholu: $\mathcal{O}(\log b)$ ①
- Celá operace: $\mathcal{O}(\log b \cdot \log_a n) = \mathcal{O}\left(\log n \frac{\log b}{\log a}\right) = \mathcal{O}(\log n)$ pokud $b = \text{poly}(a)$

Operace INSERT a DELETE

- Rozdělení nebo sloučení vrcholů: $\mathcal{O}(b)$
- Celá operace: $\mathcal{O}(b \cdot \log_a n) = \mathcal{O}\left(\log n \frac{b}{\log a}\right)$
- Optimální volba $a = 2, b = 3$

- 1 Teoreticky k dosažení nejlepší složitosti použijeme binární půlení, ale pokud hodnota b je malá, tak v praxi je lepší lineárně projít všechny klíče.

Podobné datové struktury

- B-tree, B+ tree, B* tree
- 2-4-tree, 2-3-4-tree, atd.

Aplikace

- File systems např. Ext4, NTFS, HFS+
- Databáze

Volba parametrů a, b

Hodnotu b volíme tak, aby se jeden vrchol vešel do bloku a $a = \lceil b/2 \rceil$

- 4KB stránka, 32-bitový klíč a ukazatel $\Rightarrow$ (256,511)-strom
- 64B řádka keše $\Rightarrow$ (4,7)-strom

Věta (počet modifikovaných vrcholů při vytvoření stromu operací INSERT)

Amortizovaný počet štěpení v libovolné posloupnosti operací INSERT začínající na prázdném stromu je $\mathcal{O}(1)$. ①

Důkaz

- Při každém štěpení vrcholu vytvoříme nový vnitřní vrchol
- Po vytvoření má strom nejvýše n vnitřních vrcholů
- Celkový počet štěpení je nejvýše n a počet modifikací vrcholů je $\mathcal{O}(n)$
- Amortizovaný počet modifikovaných vrcholů na jednu operaci INSERT je $\mathcal{O}(1)$

- 1 Při jedné vyvažovací operaci (štěpení vrcholu) je počet modifikovaných vrcholů omezený konstantou (štěpený vrchol, otec a synové). Asymptoticky jsou počty modifikovaných vrcholů a vyvažovacích operací stejné.

Věta (Huddleston, Mehlhorn, 1982)

Amortizovaný počet štěpení a slučování v libovolné posloupnosti k operací INSERT a DELETE v $(a, 2a)$ -stromu je $\mathcal{O}(1)$ a celkový počet je $\mathcal{O}(n + k)$.

Důkaz

- Potenciál vrcholu u závisí na počtu jeho synů takto: ①

synů	$a-1$	a	$a+1$	...	$2a-1$	$2a$	$2a+1$
$\Phi(u)$	2	1	0	...	0	2	4

- Potenciál stromu je součet potenciálů vrcholů
- Změny potenciálu při štěpení vrcholu u s otcem p jsou:
  - u s potenciálem 4 rozdělíme na dva vrcholy s potenciály 0 a 1
  - Potenciál vrcholu p se zvýší nejvýše o 2
  - Potenciál se sníží alespoň o 1, což zaplatí štěpení
- Změny potenciálu při slučování vrcholů u a u' s otcem p jsou:
  - $\Phi(u) = 2$, $\Phi(u') = 1$ a sloučený vrchol má potenciál 0
  - Potenciál vrcholu p se zvýší nejvýše o 1
  - Potenciál se sníží alespoň o 2, což zaplatí slučování
- Přidání, smazání a přesun vrcholu zvýší potenciál nejvýše o 2, ale tyto operace provádíme nejvýše jednou
- Jelikož $0 \leq \Phi \leq 4n$, celkové snížení potenciálu při všech operacích je $\mathcal{O}(n)$

- 1 Kořen může mít méně než $a - 1$ synů a nemáme pro něj definovaný potenciál. Rozmyslete si, jak do důkazu doplnit práci s kořenem. Důležité je, že štěpení či slučování mimo kořen může být logaritmicky mnoho, takže je nutné je platit z potenciálu, ale u kořene nastanou jen jednou.

Cíl

Umožnit efektní paralelizaci operací Find, Insert a Delete (předpoklad: $b \geq 2a$).

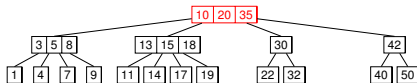
Operace Insert

Preventivně rozdělit každý vrchol na cestě od kořene k hledanému listu s b syny na dva vrcholu.

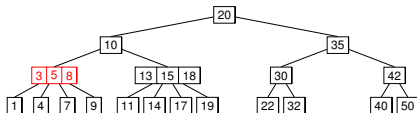
Operace Delete

Preventivně sloučit každý vrchol na cestě od kořene k hledanému listu s a syny s bratrem nebo přesunout synovce.

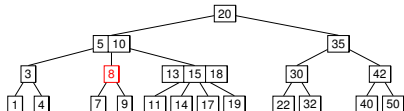
- Vložte prvek s klíčem 6 do následujícího (2,4)-stromu

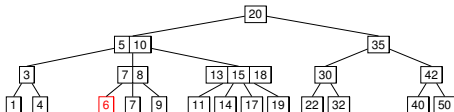
- Nejprve rozdělíme kořen

- Pak pokračujeme do levého syna, který taky rozdělíme

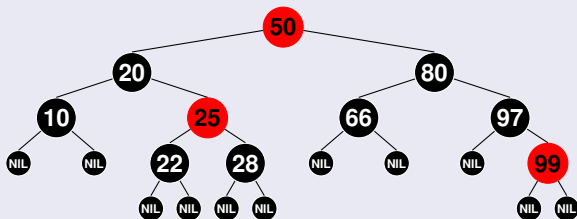
- Vrchol s klíčem 8 není třeba rozdělovat a nový klíč můžeme vložit

Definice

- 1 Binární vyhledávací strom s prvky uloženými ve všech vrcholech
- 2 Každý vrchol je černý nebo červený
- 3 Všechny cesty od kořene do listů obsahují stejný počet černých vrcholů
- 4 Otec červeného vrcholu musí být černý
- 5 Listy jsou černé ①

Příklad

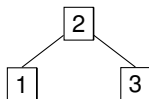
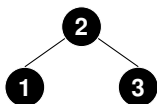

- 1 Nepovinná podmínka, která jen zjednodušuje operace. V příkladu uvažujeme, že listy jsou reprezentovány NIL/NULL ukazateli, a tedy imaginární vrcholy bez prvků. Někdy se též vyžaduje, aby kořen byl černý, ale tato podmínka není nutná, protože kořen můžeme vždy přebarvit na černo bez porušení ostatních podmínek.

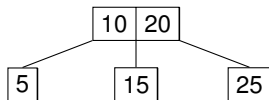
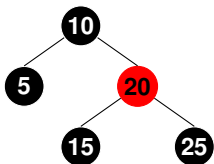
Červeno-černé stromy: Ekvivalence s (2,4)-stromy

Každému černému vrcholu odpovídá jeden vrchol (2,4)-stromu

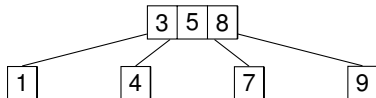
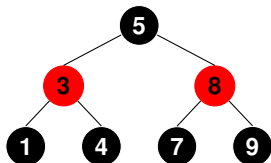
- Vrchol bez červených synů

- Vrchol s jedním červeným synem ①

- Vrchol s dvěma červenými syny

- 1 Převod mezi červeno-černými stromy a (2,4)-stromy není jednoznačný, protože vrchol (2,4)-stromu se třemi syny a prvky $x < y$ lze převést na černý vrchol červeno-černého stromu s prvkem x a pravým červeným synem y nebo s prvkem y a levým červeným synem x .

Vlastnosti

- Výška červeno-černého stromu je nejvýše $2 + 2 \log_2 n$
- Časová složitost operací Find, Insert a Delete je $\mathcal{O}(\log n)$
- Pro vkládání a mazání vrcholů existuje varianta shora dolů i zdola nahoru
- Amortizovaný počet změn stromu při balancování zdola nahoru je $\mathcal{O}(1)$

Aplikace

- Asociativní pole např. `std::map` and `std::set` v C++, `TreeMap` v Java
- The Completely Fair Scheduler in the Linux kernel
- Computational Geometry Data structures
- Persistentní datové struktury

Cíl

Setřídít „skoro“ setříděné pole

Modifikace (a,b)-stromu

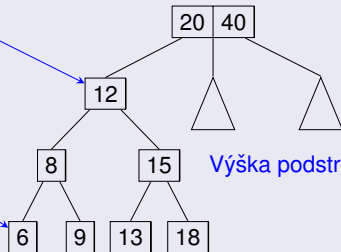
Máme uložený ukazatel na vrchol s nejmenším klíčem

Příklad: Vložte klíč s hodnotou $x_i = 16$

- Začneme od vrcholu s nejmenším klíčem a postupujeme ke kořeni, dokud x_i nepatří podstromu aktuálního vrcholu
- V rámci tohoto podstromu spustíme operaci Insert
- Výška podstromu je $\Theta(\log f_i)$, kde f_i je počet klíčů menších než x_i

Prvek $x_i = 16$
patří do tohoto
podstromu

Nejmenší klíč

Input: Posloupnost $x_1, x_2, \dots, x_n$

```
1  $T \leftarrow$  prázdný (a,b)-strom
2 for  $i \leftarrow n$  to 1 # Prvky procházíme od konce
3 do
4     # Najdeme podstrom, do kterého vložíme  $x_i$ 
5      $v \leftarrow$  list s nejmenším klíčem
6     while  $v$  není kořen a  $x_i$  je větší než nejmenší klíč v otci vrcholu  $v$  do
7         |  $v \leftarrow$  otec  $v$ 
8         | Vložíme  $x_i$  do podstromu vrcholu  $v$ 
Output: Projdeme celý strom a vypíšeme všechny klíče (in-order traversal)
```

Nerovnost mezi aritmetickým a geometrickým průměrem

Jestliže $a_1, \dots, a_n$ nezáporná reálná čísla, pak platí

$$\frac{\sum_{i=1}^n a_i}{n} \geq \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n a_i}.$$

Časová složitost

- 1 Necht $f_i = |\{j > i; x_j < x_i\}|$ je počet klíčů menších než x_i , které již jsou ve stromu při vkládání x_i
- 2 Necht $F = |\{(i, j); i > j, x_i < x_j\}| = \sum_{i=1}^n f_i$ je počet inverzí
- 3 Složitost nalezení podstromu, do kterého x_i patří: $\mathcal{O}(\log f_i)$
- 4 Nalezení těchto podstromů pro všechny podstromy
 $\sum_i \log f_i = \log \prod_i f_i = n \log \sqrt[n]{\prod_i f_i} \leq n \log \frac{\sum_i f_i}{n} = n \log \frac{F}{n}$. ①
- 5 Rozdělování vrcholů v průběhu všech operací Insert: $\mathcal{O}(n)$
- 6 Celková složitost: $\mathcal{O}(n + n \log(F/n))$
- 7 Složitost v nejhorším případě: $\mathcal{O}(n \log n)$ protože $F \leq \binom{n}{2}$
- 8 Jestliže $F \leq n \log n$, pak složitost je $\mathcal{O}(n \log \log n)$ ②

- 1 Místo AG nerovnosti můžeme použít Jensenovu nerovnost, ze které přímo plyne $\frac{\sum_i \log f_i}{n} \leq \log \frac{\sum_i f_i}{n}$.
- 2 Tento algoritmus je bohužel efektivní jen pro „hodně skoro“ setříděné posloupnosti. Jestliže počet inverzí je $n^{1+\epsilon}$, pak dostáváme složitost třídění $\mathcal{O}(n \log n)$, kde ϵ je libovolně malé kladné číslo.

Jak navrhovat a analyzovat algoritmy a datové struktury, aby efektivně využívali keše procesorů?